

Důsledky stárnutí populace na potřebu sociálních služeb na území správního obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností

Ladislav Průša

V rámci realizace projektu „Plánování sociálních služeb v Jihočeském kraji“ vyhlásil Jihočeský kraj veřejnou zakázku malého rozsahu „Udržení procesů plánování sociálních služeb na místní úrovni“ ve všech 17 obcích s rozšířenou působností na území Jihočeského kraje. Cílem této veřejné zakázky je podpořit procesy plánování sociálních služeb na území správních obvodů těchto obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji a pokračovat v navázané spolupráci tak, aby byl proces plánování zaveden na celém území kraje. Realizátory projektu ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Písek jsou Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. a Vysoká škola finanční a správní, o. p. s. V rámci realizace tohoto projektu byla mj. zpracována projekce vývoje obyvatelstva na území tohoto správního obvodu, která byla vodítkem pro zpracování odhadu vývoje počtu příjemců příspěvku na péči do r. 2025 tak, aby měl Městský úřad v Písku k dispozici rámcové údaje, na jejichž základě by mohl přistoupit k aktualizaci plánu rozvoje sociálních služeb.

Projekce vývoje obyvatelstva ve správním obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností

Východiska projekce
Při zpracování projekce vývoje počtu obyvatelstva v Písku jako obci s rozšířenou působností byla jako výchozí data použita:

- data ČSÚ o věkovém složení obyvatelstva podle pohlaví a jednotek věku ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností k 31. prosinci 2010¹,
- data Městského úřadu v Písku o věkovém složení obyvatelstva podle pohlaví a jednotek věku ve městě Písku k 31. prosinci 2010,
- úmrtnostní tabulky za okresy v období 2006–2010 zpracované ČSÚ v r. 2011²,
- projekce obyvatelstva Jihočeského kraje do r. 2065 zpracované ČSÚ v r. 2010³.

Použitá metoda zpracování projekce obyvatelstva

Pro zpracování projekce vývoje počtu obyvatelstva v Písku jako obce s rozšířenou působností byla využita standardní metoda zpracování – komponentní metoda bez migrace s tím, že při prognózování počtu živě narozených dětí v tomto regionu na počtu živě narozených dětí v Jihočeském kraji v r. 2010. Tento relativně jednoduchý postup byl zvolen proto, že standardně používané metody prognózování počtu živě narozených dětí vykazují již krátce po zpracování relativně velké odchylky v porovnání se skutečností, a proto je nezbytné

Tabulka č. 1: Vývoj věkové struktury obyvatelstva ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností podle zpracované projekce obyvatelstva v tomto regionu

	2010 skut.	projekce			
		2015	2020	2025	2030
celkem	51 885	51 472	50 648	49 410	47 752
0–14	7 482	7 651	7 569	6 964	6 338
15–64	35 711	33 816	32 092	31 217	30 265
65+	8 692	10 005	10 988	11 229	11 148
0–14 / C	14,4	14,9	14,9	14,1	13,3
15–64 / C	68,8	65,7	63,4	63,2	63,4
65+ / C	16,8	19,4	21,7	22,7	23,3

Pramen: vlastní propočty

úrovni porodnosti věnovat trvale pozornost, a to především ve vazbě na potřebu služeb pro rodiny s nejmenšími dětmi (jesle, mateřské školy).

Výsledky projekce obyvatelstva

Podle zpracované projekce obyvatelstva na spádovém území Písku dojde k významným změnám ve věkové struktuře obyvatelstva:

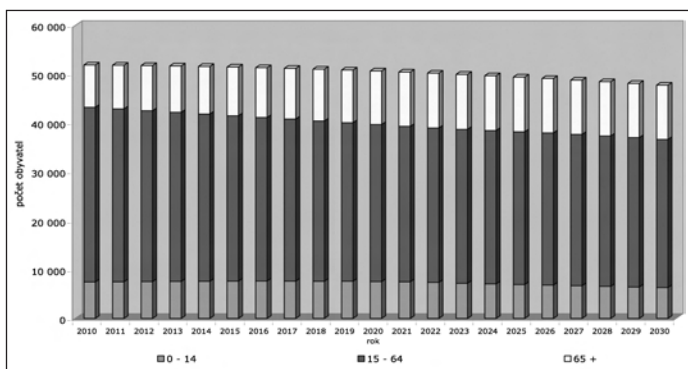
- počet osob ve věkové skupině 0–14 let klesne o 1144 osob (o 15,3 %) z 7482 na 6338 osob (s výše uvedeným rizikem), jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne ze 14,4 % v r. 2010 na 13,3 % v r. 2030,
- počet osob ve věkové skupině 15–64 let klesne o 5446 osob (o 15,2 %) z 35 711 na 30 265 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel v tomto období klesne z 68,8 % na 63,4 %,
- počet osob starších 65 let vzroste o 2456 osob (o 28,3 %) z 8692 na 11 148 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel vzroste z 16,8 % na 23,4 %.

Podrobnější údaje o změnách ve věkové struktuře obyvatelstva jsou uvedeny v tabulce č. 1 a z grafů č. 1 a č. 2.

V samotném městě Písku podle zpracované projekce obyvatelstva do r. 2030 lze předpokládat, že počet obyvatel klesne v porovnání s r. 2010 o 2078 osob (o 7,2 %) z 29 031 na 26 953 osob, přičemž ale dojde k významným změnám ve věkové struktuře:

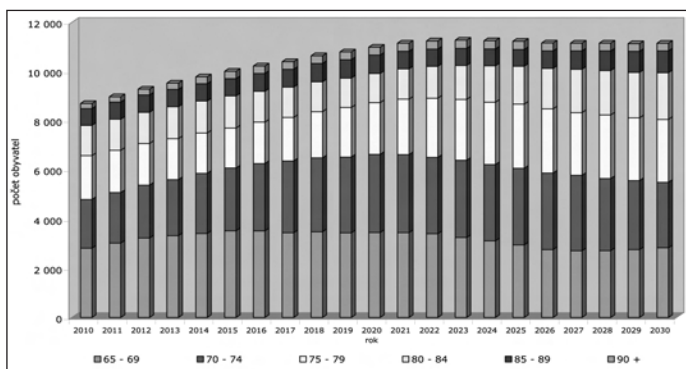
- počet osob ve věkové skupině 0–14 let klesne o 556 osob (o 12,9 %) z 4301 na 3745 osob (s výše uvedeným rizikem), jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne ze 14,8 % v r. 2010 na 13,9 % v r. 2030,
- počet osob ve věkové skupině 15–64 let klesne o 2785 osob (o 14,1 %) z 19 721 na 16936 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne z 67,9 % na 62,8 %,
- počet osob starších 65 let vzroste o 1262 osob (o 25,2 %) z 5009 na 6271 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel vzroste z 17,3 % na 23,3 %.

Graf č. 1: Projekce vývoje obyvatelstva ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030

Pramen: vlastní zpracování

Graf č. 2: Projekce vývoje obyvatelstva staršího 65 let ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030

Pramen: vlastní zpracování

Tabulka č. 2: Vývoj věkové struktury obyvatelstva ve městě Písku podle zpracované projekce obyvatelstva v tomto regionu

	2010	2015	2020	2025	2030
	skut.	projekce			
celkem	29 031	28 868	28 466	27 827	26 953
0–14	4 301	4 449	4 435	4 115	3 745
15–64	19 721	18 733	17 809	17 421	16 936
65+	5 009	5 687	6 222	6 291	6 271
0–14 / C	14,82	15,41	15,58	14,79	13,90
15–64 / C	67,93	64,89	62,56	62,61	62,84
65+ / C	17,25	19,70	21,86	22,61	23,27

Pramen: vlastní propočty

Podrobnější údaje o změnách ve věkové struktuře obyvatelstva jsou uvedeny v tabulce č. 2.

V samotném spádovém území města Písku jako obce s rozšířenou působností lze podle zpracované projekce obyvatelstva do r. 2030 předpokládat, že celkový počet obyvatel klesne v porovnání s r. 2010 o 2055 osob (o 9,0 %) z 22 854 na 20 799 osob, přičemž i na tomto území dojde k významným změnám ve věkové struktuře:

- počet osob ve věkové skupině 0–14 let klesne o 588 osob (o 18,5 %) z 3181 na 2593 osob (s výše uvedeným rizikem), jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne ze 13,9 % v r. 2010 na 12,5 % v r. 2030,
- počet osob ve věkové skupině 15–64 let klesne o 2661 osob (o 16,6 %) z 15 990 na 13 329 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel v tomto období klesne ze 70,0 % na 64,9 %,
- počet osob starších 65 let vzroste o 1194 osob (o 32,4 %) z 3683 na 4877 osob, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel vzroste z 16,1 % na 23,5 %.

Podrobnější údaje o změnách ve věkové struktuře obyvatelstva jsou uvedeny v tab. č. 3.

Důsledky projekce obyvatelstva na potřebu služeb sociální péče

Trendy ve vývoji populace ukazují, že v následujících letech bude nutno věnovat pozornost zajištění potřebných kapacit celého spektra služeb sociální péče. Na základě analýzy vývoje struktury příjemců příspěvku na péči v závislosti na věku příjemce

dávky, pohlaví a míře závislosti za prosinec 2007–2009 byl prostřednictvím regresní analýzy zpracován odhad vývoje počtu příjemců příspěvku na péči u osob starších 66 let jak v celém obvodu obce s rozšířenou působností, tak i odděleně ve městě Písku a v jeho spádovém území. Míra spolehlivosti tohoto odhadu je s výjimkou nižších věkových skupin a nižší míry závislosti velmi vysoká, v nejvyšších věkových skupinách a vyšších stupních závislosti přesahuje 95 %.

Z uvedeného odhadu je zřejmé, že:

- počet příjemců příspěvku na péči u osob starších 66 let se bude zvyšovat po celé období do r. 2025 jak v samotném městě Písku (o 272 osob z 734 v r. 2012 na 1006 osob v r. 2025), tak i v jeho spádovém území jako obce s rozšířenou působností (o 192 osob z 557 v r. 2012 na 749 osob v r. 2025); celkem na celém území vzroste počet příjemců příspěvku na péči o 464 osob (z 1292 osob v r. 2012 na 1756 osob v r. 2025),
- nejvýraznější nárůst lze očekávat u příjemců příspěvku na péči ve III. a IV. stupni závislosti jak v samotném městě Písku (o 189 osob z 249 osob v r. 2012 na 438 osob v r. 2025), tak i v jeho spádovém území jako obce s rozšířenou působností (o 138 osob z 189 osob v r. 2012 na 326 osob v r. 2025 osob).

Podrobnější údaje jsou uvedeny v tabulce č. 4 a v graf č. 3.

Porovnání zjištěných údajů s aktuální kapacitou poskytovatelů těchto služeb ukazuje, že některé aktivity bude potřeba – především v dlouhodobém výhledu – přehodnotit.

Tabulka č. 3: Vývoj věkové struktury obyvatelstva ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností podle zpracované projekce obyvatelstva v tomto regionu (bez města Písku)

	2010	2015	2020	2025	2030
	skut.	projekce			
celkem	22 854	22 604	22 182	21 583	20 799
0–14	3 181	3 203	3 133	2 849	2 593
15–64	15 990	15 083	14 283	13 796	13 329
65+	3 683	4 318	4 766	4 938	4 877
0–14 / C	13,92	14,17	14,13	13,20	12,47
15–64 / C	69,97	66,73	64,39	63,92	64,09
65+ / C	16,12	19,10	21,48	22,88	23,45

Pramen: vlastní propočty

Porovnání vybavenosti správního obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností vybranými typy služeb sociální péče s údaji za ČR a Jihočeský kraj

Při hodnocení rozsahu poskytovaných sociálních služeb v jednotlivých regionech je nutno respektovat to, že nelze uplatňovat stejná hlediska na celém území státu, neboť na zřeteli je nutno mít řadu objektivních charakteristik determinujících určité rozdíly vyplývající např.:

- z míry urbanizace;
- z věkové, kvalifikační, profesní a sociální struktury obyvatelstva na daném území a z náboženských specifik jednotlivých regionů;
- ze struktury osídlení jednotlivých územních celků, z velikosti obcí a z hustoty obyvatelstva;
- z míry realizace tradičních funkcí rodiny v péči o staré osoby;
- z nejrůznějších sociologických změn probíhajících ve společnosti, zejména rozpadu vícegeneračního soužití rodin⁵.

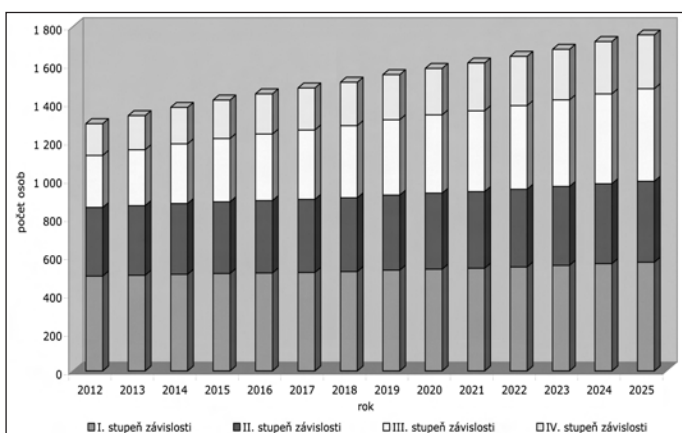
Určité diferenciaci mohou být způsobeny rovněž rozdíly ve zdravotním stavu obyvatelstva (zejména seniorů) a odlišnou dostupností zdravotnických služeb⁶. Opomenout rovněž nelze dlouhodobou absenci jakékoliv koncepce rozvoje sociálních služeb, prvním konceptním materiálem můžeme označit Bílou knihu v sociálních službách, vliv střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na změnu struktury poskytovaných sociálních služeb je

Tabulka č. 4: Odhad vývoje počtu příjemců příspěvku na péči starších 66 let v letech 2012–2025

		2012	2015	2020	2025
ORP Písek	I. stupeň	495	509	532	568
	II. stupeň	358	374	396	423
	III. stupeň	272	331	409	484
	IV. stupeň	166	201	243	281
	celkem	1 292	1 415	1 581	1 755
město Písek	I. stupeň	282	292	307	326
	II. stupeň	204	214	228	242
	III. stupeň	155	189	235	277
	IV. stupeň	94	114	139	161
	celkem	734	810	909	1 006
spádové území	I. stupeň	214	217	225	242
	II. stupeň	155	160	169	181
	III. stupeň	117	142	174	207
	IV. stupeň	72	86	104	119
	celkem	557	605	671	749

Pramen: vlastní propočty

Graf č. 3: Odhad vývoje počtu příjemců příspěvku na péči starších 66 let ve spádovém území Písku jako obce s rozšířenou působností do roku 2025

Pramen: vlastní zpracování

Tabulka č. 5: Porovnání vybavenosti správního obvodu ORP Písek vybranými typy služeb sociální péče s údaji za ČR a Jihočeský kraj (hodnoty vztažené na 1000 osob)

	ČR (2010 - skut.)	Jihočeský kraj (2010 - skut.)	SO ORP Písek (2012 - KPSS 2011)
počet míst v domovech pro seniory starší 80 let	97,80	128,40	129,20
počet míst v domovech pro seniory starší 65 let	23,10	29,70	30,80
počet míst v domovech pro osoby se zdrav. postiž. celkem	1,37	1,19	1,51
počet míst v domovech se zvláštním režimem pro starší 80 let	22,80	16,70	22,60
počet míst v domovech se zvláštním režimem starší 65 let	5,39	3,86	5,39
počet osob, kterým je poskytována peč. služba starší 65 let	69,20	78,90	58,70

Pramen: vlastní propočty

doposud pouze minimální'. V důsledku toho není stávající struktura forem sociální péče v jednotlivých krajích, okresech ani správních obvodech obcí s rozšířenou působností výsledkem promítnutí deklarovaných koncepcí do praktického života, ale je výsledkem dlouholetého živelného vývoje v minulosti, kdy praxe v rámci svých možností a podle svého zájmu reagovala na nutnost zabezpečení potřeb starých a zdravotně postižených osob. Jako příklad je v tomto směru možno uvést např. historii vzniku domů s pečovatelskou službou nebo rozvoj nových forem sociálních služeb - především služeb sociální prevence - v 90. letech⁹. Změny v tomto smyslu nepřinesl ani nový zákon o sociálních službách.

Systém financování sociálních služeb navíc konzervuje zpravidla existující rozdíly ve vybavenosti jednotlivých územních celků sociálními službami a tím se nevytváří dynamizující konkurenční prostředí. Odlišný způsob financování jednotlivých typů zařízení se v minulém období promítl do zájmu jednotlivých zřizovatelů o budování nových kapacit i o formy zabezpečení potřeb jednotlivých osob⁹.

Dřívější úvahy o tom, že zavedení příspěvku na péči přispěje k odstranění těchto problémů, se doposud nepotvrdily, neboť nově koncipovaný systém financování sociálních služeb je díky „cenové regulaci“ maximální výše úhrady klienta za poskytované sociální služby ex ante závislý na poskytování dotací ze strany státu a zřizovatele, což - vzhledem k tomu, že na přiznání dotace není právní nárok, - ve svém důsledku vede k další konzervaci existujícího stavu, ke stagnaci rozvoje zejména terénních služeb sociální péče a ve svém důsledku k tomu, že celý systém financování sociálních služeb je neefektivní¹⁰.

Z výše uvedených faktorů a hodnocení je tedy zřejmé, že jinak je potřebné hodnotit vybavenost zemědělských oblastí a městských aglomerací, jinak vybavenost Prahy a ostatních velkých měst a jejich přilehlých aglomerací, jinak je nutno přistoupit k hodnocení vybavenosti např. horských a podhorských oblastí. Na druhou stranu je ovšem zřejmé, že ve vybavenosti jednotlivých okresů se odrážela celková pozornost a zájem, s nímž příslušné dřívější okresní úřady přistupovaly k zabezpečení potřeb osob v této oblasti. Z tohoto pohledu má proto pouhé porovnání číselných hodnot bez znalosti těchto širších souvislostí

pouze informativní charakter a je nutno ho chápat jen jako jedno z východisek pro analýzu optimální struktury forem sociální péče v jednotlivých regionech.

Při respektování těchto skutečností lze uvést pro informaci následující data o vybavenosti výše uvedených územních celků vybranými typy služeb sociální péče (viz tabulka č. 5).

Z uvedených údajů je zřejmé, že vybavenost správního obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností je v porovnání s celostátními údaji i s údaji za Jihočeský kraj vyšší u dlouhodobě „tradičních“ typů pobytových zařízení sociálních služeb (domovů pro seniory a domovů pro osoby se zdravotním postižením), což svědčí o tom, že těmto formám péče je dlouhodobě věnována výrazná pozornost.

Přestože podle zjištěných údajů je vybavenost správního obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností místy v domovech se zvláštním režimem srovnatelná s celostátními charakteristikami, je při tomto porovnání nutno mít na zřeteli, že se jedná o relativně nový typ zařízení pobytových služeb (legislativně byl zakotven teprve přijetím zákona č. 108/2006 Sb.), jehož skutečná objektivní potřeba z kvantitativního hlediska nebyla ještě ověřena.

Z tohoto pohledu je možno konstatovat, že jednotlivé priority a opatření jsou v rámci aktuálního plánu sociálních služeb stanoveny objektivně a reálně.

V následujících letech bude potřeba věnovat zvýšenou pozornost rozvoji pečovatelské služby, a to především v malých obcích správního obvodu. Provedené porovnání ukazuje, že počet osob, jimž je ve správním obvodu ORP Písek poskytována tato služba v relaci na 1000 osob starších 65 let, je nižší jak v porovnání s celostátním průměrem, tak i s údajem za Jihočeský kraj. V samotném městě Písek je pečovatelská služba poskytována cca 435 osobám, tzn. že v relaci na 1000 osob starších 65 let dosahuje vybavenost města Písku pečovatelskou službou hodnoty 86,8 a je tedy vyšší, než jsou hodnoty vybavenosti v celostátním měřítku i v Jihočeském kraji.

Porovnávat vybavenost správního obvodu ORP dalšími typy služeb sociální péče a službami sociální prevence a sociálního poradenství je velmi obtížné vzhledem k neúplným a nepřesným statistickým informacím a odlišným sociálním podmínkám v jednotlivých regionech, které se odráží v odlišné potřebě poskytování zejména služeb sociální prevence¹¹.

Závěr

Na základě poznatků získaných při realizaci projektu „Udržení procesů plánování sociálních služeb na území správního obvodu Písku jako obce s rozšířenou působností“ lze konstatovat, že Komunitní plán sociálních služeb Písek 2011 je zpracován na velmi dobré úrovni v souladu s metodickými doporučeními MPSV i Jihočeského kraje. Materiál poskytuje komplexní pohled na aktuální stav v oblasti poskytování sociálních služeb ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Písek vč. výhledu do r. 2014. Realizátoři projektu oceňují zejména skutečnost, že není orientován úzce pouze do oblasti sociálních služeb, ale věnuje pozornost i průřezovým tématům a doprovodným oblastem.

Přes tuto skutečnost jsou realizátoři projektu přesvědčeni, že v souladu se základními principy teorie plánování není v procesu plánování sociálních služeb věnována dostatečná pozornost těmto okruhům:

- vazbě sociálních služeb na související odvětví, zejména na zdravotní péči, bytovou politiku a dopravní obslužnost,
 - diferenciaci navrhovaných opatření a definovaných cílů z hlediska jejich realizace v dlouhodobém, střednědobém nebo krátkodobém horizontu a kvantifikaci finančních dopadů na veřejné i soukromé rozpočty.
- Těmto otázkám bude věnována pozornost v další fázi realizaci projektu.

- 1 Viz: [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/A7002F6D18/\\$File/31400311308.xls](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/A7002F6D18/$File/31400311308.xls)
- 2 Viz: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/4024-11>
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/B1002FD8B8/\\$File/402411033.xls](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/B1002FD8B8/$File/402411033.xls)
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/B1002FDBCC/\\$File/402411034.xls](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/B1002FDBCC/$File/402411034.xls)
- 3 Viz: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/4021-10>
[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/A80033BB61/\\$File/40211004.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/A80033BB61/$File/40211004.xls)
- 4 Viz: Průša, L. Model efektivního financování a poskytování dlouhodobé péče. Praha: VÚPSV, 2011. ISBN 978-80-7416-097-4
- 5 Viz: Průša, L. Optimalizace struktury forem sociální péče s přihlédnutím ke specifickým jednotlivých oblastí. In: Metody regionální demoeconomické analýzy a prognózy. České Budějovice: Dům techniky ČSVTS, 1987.
- 6 Viz: Průša, L. a kol. Vývoj a výhled závislosti a potřeby dlouhodobé sociálně-zdravotní péče a sociálních služeb v období 2012–2020 u populace nad 65 let věku z hlediska zdravotního stavu. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2010, ISBN 978-80-7416-075-2
- 7 Viz: Průša, L. a kol. Poskytování sociálních služeb pro seniory a osoby se zdravotním postižením. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2010. ISBN 978-80-7416-048-6
- 8 Viz: Kotíková, J. - Průša, L. - Vlach, J. Regionální analýza zaměstnanosti, trhu práce a sociální péče. Praha: VÚPSV, 2001.
- 9 Viz: Průša, L. Ekonomie sociálních služeb. Praha: ASPI Publishing 2007. ISBN 978-80-73 57-255-6
- 10 Viz: Průša, L. Efektivnost financování sociálních služeb v domovech pro seniory. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2008. ISBN 978-80-7416-018-9
- 11 Viz: Model mapy pro sledování sociálních jevů, které souvisí se sociálním ohrožením nebo vyloučením, www.mpsv.cz.

Autor je ředitelem VÚPSV, v. v. i.